

УДК 904:737.1(37)–047.37:(477:282.247.2)

СКАРБ РИМСЬКИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ МОНЕТ ІЗ С. ПОЧАПИ У ВЕРХІВ'ЯХ ЗАХІДНОГО БУГУ

Сергій ПИВОВАРОВ

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Кафедральна, 2, Чернівці, 58012 Україна
e-mail: s.v.pivovarov@mail.ru*

Ярослав ОНИЩУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів 79000, Україна
e-mail: onyshchuk@ukr.net*

Досліджено скарб римських республіканських денаріїв, випадково виявлений біля с. Почапи Золочівського району на Львівщині. Наведено загальну характеристику монет, визначено їхню хронологію та події, внаслідок яких вони потрапили у верхів'я Західного Бугу.

Ключові слова: монетний скарб, Римська республіка, денарії, варварське наслідування, пшеворська культура.

Дані нумізматики є цінним джерелом для вивчення економічного розвитку і торгово-економічних зв'язків давнього населення українських земель. Особливо важливе значення мають монетні скарби. У них за умов слабкості тодішніх товарно-грошових відносин концентрувався надлишок суспільного продукту. У минулі часи скарби утворювалися з різноманітних предметів (знаряддя праці, посуд, культові речі, коштовності, монети тощо), які закопували у землю для накопичення (тезаврації), збереження від крадіжки, грабунку або знищення. Кожна така знахідка несе важливу інформацію про тогочасне суспільство, свого власника, його соціальний статус, торгово-економічні зв'язки регіону, військово-політичне становище тощо. Наприклад, монетний скарб є своєрідною “моментальною фотографією”, що зафіксувала особливості місцевого грошового обігу, номінали, якими користувалися у повсякденні, а також види різних грошових одиниць, що слугували засобом для накопичення.

До категорії рідкісних знахідок для лісостепової зони України належить скарб римських республіканських денаріїв, виявлений у 2009 р. біля с. Почапи Золочівського р-ну Львівської обл. Монети були знайдені на південно-західній околиці села під час сільськогосподарських робіт. Місцезнаходження розташоване на краю пологого південного схилу пагорба, поряд з колись заболоченою долиною, що простягається між селами Почапи і Княже. Оскільки на місці знахідки не було виявлено залишків ємності для

зберігання, то можемо припустити, що монети містилися у шкіряному мішечку або невеликій дерев'яній коробці, а отже, були заховані на короткий термін. Можливо також, що гроші могли бути просто загублені власником унаслідок певних обставин.

Унікальність скарбу полягає в тому, що він складається з 35 римських срібних республіканських денаріїв II–I ст. до н. е. (фото 11, 12). Знахідки монет цього часу надзвичайно рідкісні на землях Прикарпаття та Волині, на відміну від імператорських денаріїв перших століть нашої ери¹. У літературі є згадки лише про поодинокі місцезнаходження подібних грошових знаків на цих землях. Наприклад М. Брайчевський наводить дані про знахідки всього 25 республіканських денаріїв у 22 пунктах². В. Кропоткін уважав, що римські республіканські монети, головню, поширювали у Криму і Закавказзі. За межами цієї території вони трапляються надзвичайно зрідка³.

З огляду на це варто навести попередню інформацію про монети почапського скарбу. Їх поділяють на дві основні групи. Це денарії, відкарбовані у столиці держави (27 екземплярів), і так звані варварські наслідування римських монет (8 екземплярів). Власне тогочасні римські грошові знаки належать до типів монет, на аверсах яких зображені богині Рома, Діана, Венера, боги Марс, Аполон, легендарний герой Анк Марцій тощо⁴. На реверсах є зображення Діоскурів на конях, Юпітера на квадризі (чотирикінній колісниці), богині Вікторії на бізі (двокінній колісниці), кінь, що скаче галопом, релігійні сюжети, культові символи, персоніфікації та інше. Саме такі сюжети характерні для денаріїв з Почапів. Отже, найранішою монетою у скарбі треба вважати денарій із зображенням богині Роми та Діоскурів, відкарбований у 40-х роках II ст. до н. е. (фото 12, 1). Найвірогідніше, це випуск Л. Семп. Пітія (L. SEMP. PITIUS), який датують 148 р. до н. е., найпізнішим – денарій із зображенням богині Венери та парної упряжі-біги з Вікторією, відкарбований у 40-х роках I ст. до н. е. (фото 12, 2) (можливо, випуск L. Flamin Chilo). Отже, діапазон продукування виявлених у Почапах денаріїв охоплює приблизно столітній період часу.

Частина монет зі скарбу (8 екз.) є наслідуванням римських денаріїв (фото 13, 2). Подібні грошові знаки, на яких тільки вгадуються примітивні зображення прототипу, карбували у середовищі варварських племен Європи. Їх поява була зумовлена припиненням постачання монет з території Римської

¹ Пивоваров С. В. Римські монети в старожитностях черняхівської культури // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці, 1999. – Т. 2. – С. 15–35.

² Брайчевський М. Ю. Римська монета на Україні. – К., 1959. – С. 228.

³ Кропоткін В. В. Клады римских монет на территории СССР // Археология СССР: САИ. – 1961. – Вып. Г4–4. – С. 23.

⁴ Marek V. Roman republican coins in the collection of the Carles university. – Praha, 1985. – P. 24–91; Donoiu I. Monede daco-getice si efigii romane. – Bucuresti, 1980. – H. 84–96; Sear D. R. Roman coins. – London, 1974. – P. 60–74.

держави, що спричинило нестачу монетарної маси за межами античного світу⁵. Звикле до певних типів монет населення, яке потребувало щораз більшої кількості срібла для розвитку внутрішньої економіки, продукувало “варварські” наслідування, які інтенсивно використовували у місцевому грошовому обігу.

Серед монет почапського скарбу виділяються три денарії із зазубреним гуртом (фото 13, 1). Це так звані “сєрраті” (“nummi serrate”), або зубчаті монети. Поява зазубрин пов’язана з несприйняттям населенням субератних грошей (фактично фальшувань, коли серцевину монети виготовляли з міді і лише зверху покривали шаром срібла). Для перевірки якості грошового знака практикували його надрізання по гурту ножем чи іншим гострим предметом.

Отже, у складі знахідки з Почап були римські монети, які використовували в середовищі варварського населення Волино-Подільського пограниччя. З огляду на їхню невелику кількість і наявність наслідувань, це не міг бути скарб, захований римським купцем, який підтримував контакти з племенами дальньої периферії античного світу. Тезаврація найвірогідніше належала комусь із представників родоплемінної знаті. Але кому саме..?

Важливими для з’ясування походження скарбу є повідомлення античних авторів. Наприклад, римський історик Тацит зазначив: “...найближчі до нас (германці) знають ціну золоту і сріблу через застосування їх у торгівлі і розуміються на деяких наших монетах, віддаючи тим чи іншим із них перевагу; що стосується мешканців внутрішніх областей, то ті, живучи в простоті, на старий лад обмежуються міноюю торгівлею. Германці приймають на сплату лише відомі з давніх пір гроші стародавнього карбування, ті, що з зазубреними краями, і такі, на яких зображена колісниця з парною упряжкою. Срібло вони беруть із значно більшим бажанням, ніж золото, не через те, що мають до нього більшу пристрасть, а тому, що купляючи простий і дешевий товар легше і зручніше розраховуватися срібними монетами”⁶. Автор, також повідомляючи про торгівлю римлян із германцями за посередництва платіжних засобів констатує, що “...тепер ми навчили їх [германців] приймати і гроші”⁷. Цінним є свідчення Тацита про прагнення германців до придбання римських монет різними шляхами: “Єдине, що на них діє – це гроші і подарунки..., і не настільки вони люблять війну, щоб віддати перевагу небезпеці можливість одержати ті ж гроші без усякого ризику”⁸.

Це повідомлення Тацита є цінним з погляду інформації про грошові знаки, якими користувалися германці та інші варварські племена, а саме –

⁵ *Кропоткин В. В.* Клады римских монет на территории СССР. – С. 16.

⁶ *Тацит К.* О происхождении германцев и местоположении Германии // Соч.: В 2 т. Л., 1969. – Т. 2. – С. 355.

⁷ Там же. – С. 360.

⁸ *Тацит К.* История // Соч.: В 2-х т. – Ленинград, 1969. – Т. 2. – С. 183.

монети із зазубреними краями та зображенням колісниці-біги. Саме такі монети і є в почапському скарбі. Найпізніші з них, відкарбовані в 40-х роках I ст. до н. е., збігаються із завоюваннями римського воєначальника, згодом імператора Юлія Цезаря на землях Давньої Германії. Не виключено, що саме ці події могли викликати хвилю міграції частини населення Рейнсько-Вісленського межиріччя на землі сучасної Західної Волині та Прикарпаття.

Обстеження місця знахідки монет біля с. Почапи засвідчило відсутність тут слідів культурного шару, а отже поселення, яке б можна було з ними пов'язати. В археологічній літературі наявна інформація лише про селище періоду пізньоримського часу (черняхівської культури?) на східній околиці с. Княже⁹. Однак хронологія скарбу, яка на декілька століть раніша від існування пам'ятки, не дає змогу пов'язувати їх в один комплекс. Найімовірніше, у районі сучасного с. Почапи на рубежі нашої ери існувало ще не відкрите на сьогодні поселення змішаної германсько-слов'янської (венедської) людності пшеворської культури, пам'ятки якої відомі на території сусідніх Зборівського р-ну Тернопільської обл. і Пустомитівського р-ну Львівської обл.¹⁰

Отже, знахідка почапського скарбу є надзвичайно важливою з огляду навивчення економічно-торговельних зв'язків варварського населення верхів'їв Західного Бугу з давньоримським світом. Його виникнення можна пов'язати із просуванням на терени Західного Побужжя та Прикарпаття носіїв пшеворської культури, зумовлене подіями Галльської війни Гая Юлія Цезаря.

**TREASURE OF ROMAN REPUBLICAN COINS
FROM POCHAPY IN UPPER PART OF BASIN OF WESTERN BUG**

Sergii PYVOVAROV

Yurii Fedkovych National University of Chernivtsi

2, Kafedralna str., Chernivtsi 58012, Ukraine

e-mail: s.v.pyvovarov@mail.ru

Yaroslav ONYSHCHUK

Ivan Franko National University of Lviv

1, Universytetska str., Lviv, 79000, Ukraine

e-mail: onyshchuk@ukr.net

The article is dedicated to research of hoard of Roman republican denarius, discovered by chance near Pochapy Zolochiv district Lviv region. General description of coins is given, their chronology and events as a result of which they got in upper part of basin of Western Bug.

Key words: monetary hoard, Roman republic, denarius, barbarian imitation, Pshevorska culture.

⁹ Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині ранньослов'янського та давньоруського періодів. – К., 1982. – С. 52.

¹⁰ Там само. – С. 15–16.

Сергій ПИВОВАРОВ, Ярослав ОНИЩУК

**КЛАД РИМСКИХ РЕСПУБЛИКАНСКИХ МОНЕТ ИЗ С. ПОЧАПЫ
В ВЕРХОВЬЯХ ЗАПАДНОГО БУГА**

Сергей ПИВОВАРОВ

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ул. Кафедральная, 2, Черновцы, 58012 Украина

e-mail: s.v.pivovarov@mail.ru

Ярослав ОНИЩУК

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ул. Университетская, 1, Львов 79000, Украина

e-mail: onyshchuk@ukr.net

Исследовано клад римских республиканских денариев, случайно обнаруженный возле с. Почапы Золочевского района на Львовщине. Приведено общую характеристику монет, определено их хронологию и события, вследствие которых они попали у верховья Западного Буга.

Ключевые слова: монетный клад, Римская республика, денарии, варварское подражание, пшеворская культура.

Стаття надійшла до редколегії 15.10.2009

Прийнята до друку 10.11.2009